

Łódź, 29. 05. 2020 r.,

Prof. dr hab. Przemysław Waingertner

Katedra Historii Polski Najnowszej
Wydział Filozoficzno-Historyczny
Uniwersytetu Łódzkiego
Ul. Kamińskiego 27a, 90-219 Łódź

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana magistra Adriana Piotra Musiała,
pt. *Strategie prowadzenia kampanii wyborczych i rywalizacji politycznej
w Częstochowie w latach 1918-1939,*
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza
w Częstochowie (Wydział Humanistyczny, Instytut Historii),
napisanej pod kierunkiem Pana prof. dr hab. Janusza Spyry**

Przedmiotem niniejszej recenzji jest dysertacja doktorska pana magistra Adriana P. Musiała, pt. *Strategie prowadzenia kampanii wyborczych i rywalizacji politycznej w Częstochowie w latach 1918-1939*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Spyry w Instytucie Historii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie.

Na wstępie należy zaznaczyć, iż zarówno temat recenzowanej pracy doktorskiej, jak i jej ramy czasowe zostały przez Autora trafnie określone. O ile bowiem ogólny przebieg i wyniki wyborów w Drugiej Rzeczypospolitej - zarówno parlamentarnych, jak i prezydenckich, czy samorządowych w poszczególnych regionach państwa polskiego w okresie międzywojnia - bywały już przedmiotem naukowych badań i refleksji historyków dziejów najnowszych Polski, o tyle dokładna, kompleksowa analiza strategii prowadzenia kampanii, poprzedzających wybory oraz towarzyszącej im politycznej rywalizacji (jej przebiegu, taktyki, działań jawnych i zakulisowych ustaleń) nie znalazła jak dotąd należytego uznania dziejopisów - jako ważny problem naukowy, który byłby podjęty w charakterze odrębnego, głównego zagadnienia badawczego. Spostrzeżenie to odnosi się zresztą nie tylko do publikacji, dotyczących wyborów przeprowadzanych w Częstochowie, na których skupił się w swoich dociekaniach Autor.

Najyęto 30.05.2020

Wybór w kontekście tematu pracy Częstochowy i jej mieszkańców w charakterze „pola badawczego” należy ocenić jako zabieg uzasadniony, dowodzący zarazem pasji badawczej i ambicji naukowych doktoranta – o ile bowiem można się domyślać, iż może być on podyktowany przywiązaniem A. Musiała do „małej ojczyzny” i zainteresowaniem wynikającym z tzw. lokalnego, regionalnego patriotyzmu, to przecież miasto to w badanym przez Autora rozprawie okresie i w zaproponowanym kontekście stanowi dla współczesnego historyka niezwykle ciekawy (i trudny) przedmiot studiów. Z jednej strony było ono bowiem centrum rzymskokatolickiego kultu maryjnego w Polsce i bastionem obozu narodowego (czy też trafniej: narodowo-katolickiego), z drugiej jednak - dużym ośrodkiem przemysłowym, zamieszkanym przez liczne rzesze robotników, do których trafiać mogły idee i hasła lewicy (czy to patriotycznie i prosocjalnie zorientowanej Polskiej Partii Socjalistycznej, czy to demonstrującej mniej lub bardziej ostentacyjnie swoją „internacjonalistyczną” i rewolucyjną postawę Komunistycznej Partii Robotniczej Polski i wyrosłej z niej Komunistycznej Partii Polski).

Również przyjęte przez A. Musiała cezury czasowe, jak już wspomniano, nie budzą wątpliwości. Zakreślają one bowiem nie tylko okres istnienia niepodległej, odrodzonej po zaborach i I wojnie światowej Drugiej Rzeczypospolitej, ale obejmują brzemienne w skutki polityczne (także zmiany postaw i preferencji wyborczych) dramatyczne procesy i wydarzenia społeczno-gospodarcze: kryzys powojenny, katastrofę hiperinflacji, przewrót majowy i budowę nowego ładu autorytarne, wielki kryzys gospodarczy pierwszej połowy lat trzydziestych minionego stulecia, wreszcie interesujący eksperyment „aktywnej” polityki gospodarczej państwa u schyłku międzywojnia, prowadzonej pod hasłami planowania, interwencjonizmu gospodarczego i etatyzmu.

Recenzowana rozprawa poprzedzona została obszernym wstępem, w którym doktorant nie tylko prezentuje i uzasadnia jej strukturę oraz przedstawia dotychczasowy stan badań nad przedmiotem dysertacji, jej bazę źródłową i literaturę przedmiotu, ale także definiuje i omawia na potrzeby pracy podstawowe politologiczne pojęcia i zagadnienia, związane z dyskursem, dotyczącym kampanii wyborczych (takie jak np. komunikowanie polityczne, aktywni i pasywni uczestnicy życia politycznego, etapy przygotowania się do kampanii wyborczej, język polityki, manipulacja w polityce, czy marketing polityczny). Taką konstrukcję wstępu z uwagi na zdecydowanie interdyscyplinarny, historyczno-politologiczny charakter omawianej pracy, należy ocenić jako potrzebną i uzasadnioną.

We wstępie A. Musiał zestawia też zasadnicze pytania badawcze, na które odpowiedź ma dać prowadzona w dysertacji analiza: o stopień odwzorowania zróżnicowania zawodowego, społecznego, religijnego i narodowościowych na listach wyborczych do samorządu i parlamentu; o rolę centrali partyjnych i uwarunkowań ogólnokrajowych w lokalnych kampaniach wyborczych w Częstochowie; o miejsce i skuteczność komunikacji bezpośredniej i pośredniej w częstochowskich kampaniach parlamentarnych i samorządowych; o efektywność przyjętych przez poszczególne partie polityczne strategii wyborczych; wreszcie o to czy - a jeśli tak to na ile - w polskiej rzeczywistości politycznej okresu międzywojennego sprawdzają się w opisie międzypartyjnej rywalizacji, a zwłaszcza za kampanii wyborczych – samorządowych i parlamentarnych - pojęcia i instrumenty wypracowane i stosowane współcześnie w naukach politycznych.

Treść rozprawy została podzielona na sześć rozdziałów, wyróżnionych zgodnie z problemową metodą budowy narracji historycznej. W rozdziałach zostały wyodrębnione z kolei podrozdziały (w dwóch początkowych i w dwóch ostatnich w porządku problemowym, w trzecim i czwartym - w porządku problemowo-chronologicznym. Model konstrukcji całej pracy należy przy tym określić jako problemowo-chronologiczny.

W pierwszym rozdziale przedstawione zostało dość szczegółowo ustawodawstwo regulujące kwestie funkcjonowania partii politycznych, projektowania ordynacji wyborczych i przeprowadzania wyborów parlamentarnych i samorządowych w Drugiej Rzeczypospolitej (w tym zarys ustroju Polski międzywojennej oraz dekrety, ustawy i rozporządzenia związane z wyborami parlamentarnymi i samorządowymi). W rozdziale drugim omówiono problematykę życia społeczno-politycznego w Częstochowie w latach Polski międzywojennej (zawiera on treściwą charakterystykę sceny politycznej miasta pod Jasną Górą oraz życia społecznego i gospodarczego częstochowian). Kolejny rozdział poświęcony został analizie skomplikowanego mechanizmu tworzenia list wyborczych i procesu przygotowań do częstochowskich wyborów samorządowych (w latach 1919, 1925, 1927, 1934 i 1939) oraz parlamentarnych (w latach 1919, 1922, 1928, 1930, 1935 i 1938). W następnym rozdziale scharakteryzowane zostały kampanie wyborcze do samorządu i parlamentu, prowadzone w Częstochowie w okresie międzywojnia (kolejno: segmentacja lokalnego rynku wyborczego i sam przebieg kampanii do Rady Miejskiej oraz Sejmu i Senatu). Rozdział piąty został poświęcony zagadnieniu tzw. komunikacji bezpośredniej podczas częstochowskich kampanii wyborczych do Rady Miejskiej i parlamentu (zawiera on obok omówienia samego pojęcia komunikacji bezpośredniej w polityce i kampaniach

wyborczych również prezentację i analizę jej przejawów podczas kolejnych częstochowskich elekcji – m.in. agitacji, bezpośrednich spotkań kandydatów z wyborcami, wreszcie politycznego oddziaływania duchowieństwa „z kościelnej ambony”). W ostatnim rozdziale A. Musiał przedstawia natomiast problematykę komunikacji pośredniej podczas kampanii wyborczych do Rady Miejskiej, Sejmu i Senatu, prowadzonych pod Jasną Górą (przede wszystkim rolę prasy, jednodniówek i różnorodnych materiałów wyborczych).

Zasadniczy wykład podsumowuje zakończenie, zestawiające najważniejsze wnioski z przeprowadzonych przez Autora badań – w tym przede wszystkim odpowiedzi na pytania, jakie postawił we wstępie. Ponadto do dysertacji dołączone zostały: wykaz skrótów użytych w tekście; spisy tabel i wykresów, zawartych w pracy; bibliografia i aneks, w którym zebrano materiał ikonograficzny – partyjne lokalne materiały wyborcze oraz te wydane przez centrale ugrupowań politycznych na potrzeby wyborów w skali kraju.

Wyodrębnienie i układ sześciu rozdziałów w pracy należy ocenić jako logiczny i przejrzysty. Jej konstrukcja jest pod tym względem adekwatna do omawianego zagadnienia i pozwala Autorowi zarówno przeprowadzić spójny wykład, dotyczący zasygnalizowanego w temacie dysertacji zagadnienia, jak również podjąć próbę odpowiedzi na kluczowe pytania badawcze, postawione we wstępie.

Wypada dodać, iż uznanie muszą budzić przy tym talenty A. Musiała jako pisarza historycznego. Swą opowieść przedstawia on w sposób interesujący, umiejętnie łącząc przy tym informacje czysto faktograficzne z własnymi opiniami i sędami (zwykle rzetelnie udokumentowanymi i uargumentowanymi, choć może niezbyt wyeksponowanymi w stosunku do warstwy faktograficznej w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach), jak również ciekawymi, trafnie umiejscowionymi w tekście, ubarwiającymi narrację cytatami. O biegłości zaś doktoranta jako badacza świadczy czytelnie, profesjonalnie sporządzony – zgodnie z wymogami warsztatu naukowego historyka - bogaty aparat przypisów i odsyłaczy.

Skrupulatność i naukową rzetelność A. Musiała potwierdza również bardzo obszerna bibliografia pracy, odzwierciedlona w odsyłaczach zamieszczonych w tekście głównym. Zawiera ona zarówno źródła o charakterze archiwalnym (z Archiwum Państwowego w Częstochowie – zespoły Akta Miasta Częstochowa i Starostwo Powiatowe Częstochowskie; Archiwum Państwowego w Kielcach – zespoły Urząd Wojewódzki Kielecki, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Częstochowie, Starostwo Powiatowe w Częstochowie oraz Zbiór afiszów i plakatów; Archiwum Akt Nowych w Warszawie – m.in. zespoły Urząd Wojewódzki Kielecki, Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie, Zbiór druków

ulotnych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Akta Jędrzeja i Zofii Moraczewskich; Biblioteki Narodowej w Warszawie – jednodniówki, ulotki i odezwy; ze stołecznej Biblioteki Sejmowej oraz z Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie), akty prawne, prasę z epoki (dziesięć skwerendowanych tytułów), źródła drukowane i publikacje, które sam Autor zdecydował się określić jako „zwarte” (są to w istocie artykuły, monografie, opracowania naukowe, słowniki, ale także teksty z epoki – łącznie ponad trzysta pozycji), wreszcie – wykorzystane strony internetowe.

Na słowa uznania zasługuje dociekliwość i konsekwencja Autora, która pozwoliła mu na sformułowanie w zakończeniu dysertacji – zgodnie z zapowiedziami - obszernych odpowiedzi na zadane we wstępie pytania. Ten fragment pracy rekompensuje stosunkowo skromny wymiar odautorskich refleksji i opinii przedstawionych co prawda, lecz jak już była mowa w niewielkim zakresie, we wcześniejszych częściach rozprawy.

Doktorant na podstawie zgromadzonych informacji był zatem w stanie przekonująco wyjaśnić, jakie znaczenie miały pozycja społeczna, zawód, wyznanie i przynależność etniczna kandydatów do samorządu i parlamentu dla ich szans na znalezienie się na listach wyborczych i jak różnorodność społeczno-zawodowa i religijno-etniczna została odwzorowana na listach do rady Miejskiej i parlamentu; wskazać wpływ wytycznych ogólnopolskich władz partyjnych i sytuacji w kraju na lokalne, częstochowskie kampanie wyborcze; określić wagę i konsekwencje bezpośredniej i pośredniej komunikacji z wyborcami w kampaniach parlamentarnych i samorządowych pod Jasną Górą; ocenić skuteczność strategii wyborczych, przyjętych i realizowanych przez poszczególne ugrupowania polityczne w mieście; wreszcie podjąć próbę wykazania czy i jakie odzwierciedlenie w międzywojennych samorządowych i parlamentarnych politycznych „wojnach nad urnami” mają pojęcia i instrumentarium stosowane obecnie w naukach politycznych.

Wnioski badawcze, dobrze udokumentowane - wskazujące m.in. na dążenie do odwzorowania na listach wyborczych różnorodności zawodowej, społecznej, ale także wyznaniowej, czy etnicznej społeczności częstochowskiej; konstatujące istotny wpływ central partyjnych zwłaszcza na kształt list do parlamentu; podkreślające silne wspomaganie lokalnej kampanii przez ogólnopolskie centrale materiałami propagandowymi a zarazem zasadniczą, kluczową rolę odgrywaną w kampaniach częstochowskich przez działania zaliczane do komunikacji bezpośredniej; wskazujące jednoznacznie na największą

skuteczność strategii wyborczych przyjętych w mieście pod Janą Górą przez obóz narodowo-katolicki i chadecki; wreszcie potwierdzające stosowanie w praktyce przez polityków i samorządowców oraz ugrupowania polityczne instrumentów, będących dziś przedmiotem bogatej refleksji politologicznej - stanowią wartościowy dorobek Autora recenzowanej monografii.

Trzeba jeszcze dodać, iż interesującą część rozprawy stanowi aneks, w którym zostały zestawione plakaty, ulotki i inne materiały, związane z agitacją wyborczą do samorządu i parlamentu na terenie Częstochowy.

Tytułem życzliwego recenzenta warto jednak wskazać również pewne mankamenty recenzowanej dysertacji. Pierwsza uwaga krytyczna dotyczy zagadnienia jej konstrukcji i odnosi się do tytułatury zastosowanej w rozdziale II oraz zestawienia przez A. Musiała podrozdziałów w rozdziale III i IV. Zdaniem piszącego te słowa tytuł rozdziału II powinien brzmieć *Życie społeczno-polityczne w Częstochowie w latach 1918-1939*. Ewidentnie bowiem w lwiej części - poza podrozdziałem pierwszym, pt. *Charakterystyka polskiej sceny politycznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, w którym zresztą w zestawieniu z tytułem nieco razi marginalne potraktowanie obozu piłsudczykowskiego i partii ukraińskich, białoruskich i niemieckich, motywowane w przypadku trzech ostatnich praktycznie nieobecnością przedstawicieli tych narodowości bądź ich skąpą reprezentacją wśród częstochowian - jego treść odnosi się do specyfiki polityczno-społecznej miasta pod Janą Górą, nie zaś do obszaru całej Rzeczypospolitej.

W rozdziale III i IV niezbyt zrozumiała jest z kolei niekonsekwencja A. Musiała, polegająca na omówieniu w pierwszym z nich najpierw kulis tworzenia list wyborczych do samorządu, później - do parlamentu, z kolei w następnym - najpierw kampanii wyborczych do Sejmu i Senatu, a później - do Rady Miejskiej (tym bardziej, że w tytule tego rozdziału zasugerowana jest odwrotna kolejność omawianych zagadnień). Oczywiście uzasadniona i logiczna może być argumentacja wskazująca zasadność zastosowania i jednej i drugiej kolejności (uprzywilejowania wyborów samorządowych z racji regionalnej tematyki rozprawy, bądź parlamentarnych jako ważniejszych w skali kraju). Jednak tak, czy inaczej należałoby zachować konsekwencję w jej stosowaniu, a także zachować taką kolejność omawiania zagadnień, jaką zapowiada tytuł rozdziału.

Z kolei w odniesieniu do treści merytorycznej wykładu wątpliwości może budzić przesuwanie przez Autora narodzin pojęcia *obóz belwederski* dopiero na 1922 r. Stosowano

je bowiem (i stosują je podobnie współcześni historycy) dla określenia środowisk wspierających w parlamencie, prasie i życiu publicznym już od 1919 r. ówczesnego Tymczasowego Naczelnika Państwa (później Naczelnika Państwa) Józefa Piłsudskiego. Z kolei w bibliografii – i tak bardzo obszernej – zwraca uwagę brak „kanonicznej” dla omawianej przez A. Musiała tematyki, monografii pióra L. Hassa pt. *Wybory warszawskie 1918–1926* (Warszawa 1972). Warto uzupełnić o nią listę literatury przedmiotu w przypadku planów wydania recenzowanego tekstu.

Na zakończenie wypada odnieść się do strony redakcyjnej rozprawy. Piszący te słowa, radziłby Autorowi rozbić nazbyt chyba zwarty tekst przez częstsze stosowanie akapitów, co ułatwiłoby lekturę i recepcję treści zawartych w dysertacji. W odniesieniu do cytatów należy zdaniem recenzenta zdecydować się albo na ich pisownię kursywą, albo ujęcie w cudzysłów – bez jednoczesnego stosowania obu sposobów wyróżniania tekstu z treści odautorskiego wykładu. W przypisach, w przypadku wielokrotnego powoływania się na ten sam periodyk (gazetę), można z powodzeniem i bez szkody dla czytelności zapisu zastosować wcześniej zasygnalizowany skrót. Wreszcie wspomnieć trzeba, iż rozprawa nie jest także wolna od – niezbyt zresztą licznych - błędów literowych, które wymagałyby redakcyjnych poprawek. Jako egzemplifikacje tego stanu rzeczy mogą posłużyć choćby następujące literowe usterki różnego typu, np.:

1. s. 278, wers 26: „Ferjanigte” (powinno zapewne być: „Ferajnigte”)

2. s. 279, wers 4: numer przypisu/odsyłacza w tekście powinien zostać zamieszczony zdecydowanie przed kropką.

3. s. 458, wers 1: K. Kacperski (powinno być - Kacperski K.)

4. s. 460, wers 16: Maarek (powinno być - Marek).

Powyższe krytyczne i polemiczne uwagi nie zmieniają, zdaniem recenzenta, ogólnej wysokiej oceny, na jaką zasługuje omawiana dysertacja – oryginalna, logicznie zbudowana, oparta na bogatej bibliografii, charakteryzująca się ciekawą narracją, o treści zgodnej z sygnalizowanym tytułem: zawierająca obok bogatej faktografii również interesujące opinie i refleksje Autora; wzbogacona o wartościowe materiały ikonograficzne; wreszcie – dowodząca, iż doktorant osiągnął wszystkie - przewidziane w procesie uczenia się - jakości kształcenia.

Powyższa ostateczna konkluzja uprawnia do opinii, iż dysertacja doktorska Pana Adriana Piotra Musiała pt. *Strategie prowadzenia kampanii wyborczych i rywalizacji politycznej w Częstochowie w latach 1918-1939*, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. W związku z tym piszący te słowa wnosi o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Przemysław Waingertner